

ANTWERPS BEROEPSKREDIET C.V.

Frankrijklei 136

2000 ANTWERPEN Tel.: (03) 233 89 35

UNIEK voor ZELFSTANDIGEN en KMO's

KREDIETEN:

Meer dan 50 jaar uitsluitend ten dienste van de zelfstandigen, vandaar een ver doorgedreven specialisatie inzake de financiële, fiscale en sociale stimuli toegekend door de overheid.

Rentetoelagen (wet 4.8.78)

Waarborgfonds (idem)

Participatiefonds, bijzonder interessant voor jonge en snel groeiende bedrijven (uitsluitend via het beroepskrediet)

DEPOSITOBOEKJES:

Interessante netto-opbrengsten.

EFFEKTEN:

van de NATIONALE KAS VOOR BEROEPSKREDIET (Staatswaarborg).

AGENTSCHAPPEN:

2100	Deurne, Boekenberglei 114	Tel.: (03) 321 51 34
2710	Hoboken, Heidestraat 2/7	Tel.: (03) 828 23 71
2180	Kalmthout, Pastoor Weytslaan 7	Tel.: (03) 666.98 58
2060	Merksem, J. Buerbaumstraat 47	Tel.: (03) 645 01 94
2120	Schoten, Churchilllaan 41	Tel.: (03) 658 76 32
2800	Mechelen, Raghenooplein 15	Tel.: (015) 41 62 63
2300	Turnhout, de Merodelei 67	Tel.: (014) 41 23 94
2410	Herentals, Zandstraat 63	Tel.: (014) 21 50 05
2400	Mol, Markt 55	Tel.: (014) 31 44 47

+ diverse vrije medewerkers over gans de provincie Antwerpen.

1992 EN «THE TWO-HANDED APPROACH» ALS PAARDEMIDDEL TEGEN EUROSCLEROSE?

Kris ARTS

Kris Arts is licentiaat in de Toegepaste Economische Wetenschappen (UFSIA, 1988). Momenteel vervult hij zijn militaire dienstplicht.

Samenvatting

België en de Europese Gemeenschap hebben in de jaren tachtig een economische malaise doorgemaakt. Japan en de Verenigde Staten hebben ook hun moeilijkheden gekend maar deze vertonen niet de neiging om structureel te zijn. Een comparatieve analyse kan ons nuttige beleidsaanwijzingen opleveren, alhoewel zulks niet impliceert dat buitenlandse succesfactoren blindelings kunnen worden overgenomen en geïmplementeerd.

Retrospectief is de analyse eerder zwartgallig; «1992» en «the Two-Handed Approach» plaatsen onze bevindingen echter in een heel ander perspectief!

Inleiding

Ten gevolge van de erfenissen van het verleden is de economische situatie van de E.G. momenteel verre van rooskleurig: de economische groei is bijzonder zwak en de werkloosheid neemt gigantische proporties aan. De Europese groeiverflauwing – waarvan België de trieste exponent is – is geen geïsoleerd feit; in de V.S. en Japan is er echter veeleer sprake van een lichte daling dan van een zware terugval. De toekomst hoeft echter niet louter de extrapolatie te zijn van de huidige trend, zodat gedurfde beleidsinitiatieven ons een gezondere economische toekomst kunnen bezorgen.

Om relevante beleidsaanbevelingen te kunnen doen moeten we vooreerst de feiten uit het verleden achterhalen. Zulks doen we aan de hand van een vergelijkende analyse. Zowel vraag- als aanbodfactoren komen aan bod. Aan de aanbodzijde treedt het begrip arbeidsmarktflexibiliteit sterk op de voorgrond. Inderdaad, het aanpassingsvermogen van de arbeidsmarkt is van cruciaal belang voor de economische prestaties. De vraagzijde mag echter ook niet vergeten worden. De aandacht gaat hierbij uit naar de budgettaire politiek.

I. EVOLUTIE VAN DE DOELVARIABLEN VAN 1980 TOT 1987

Bekijken we vooreerst de gegevens inzake de doelvariabelen van het economisch beleid. Globaal kunnen we stellen dat de E.G. en België niet in staat zijn om de prestaties van de V.S. en Japan te benaderen, laat staan ze te overtreffen.

Vooral Japan torent huizenhoog uit boven de concurrentie: de economie groeit tegen een behoorlijk ritme, de inflatie is volledig bedwongen, de werkloosheid ligt op een benijdenswaardig laag peil en het saldo op de lopende rekening is positief. België en de Europese Gemeenschap daarentegen maken een groeimalse door en kennen een massale werkloosheid. De evolutie inzake inflatie en saldo op de lopende rekening is gunstiger. De Verenigde Staten situeren zich tussen deze twee uitersten. Enkel inzake saldo op de lopende rekening bevindt de V.S. zich aan de staart van het peloton. Opmerkelijk is de ongelooflijke groei die er in 1984 gerealiseerd werd; in de daaropvolgende jaren kon dit huzarenstukje evenwel niet meer herhaald worden.

Tabel 1: Evolutie van de doelvariabelen in de E.G., de V.S. en Japan gedurende de periode 1980-'87

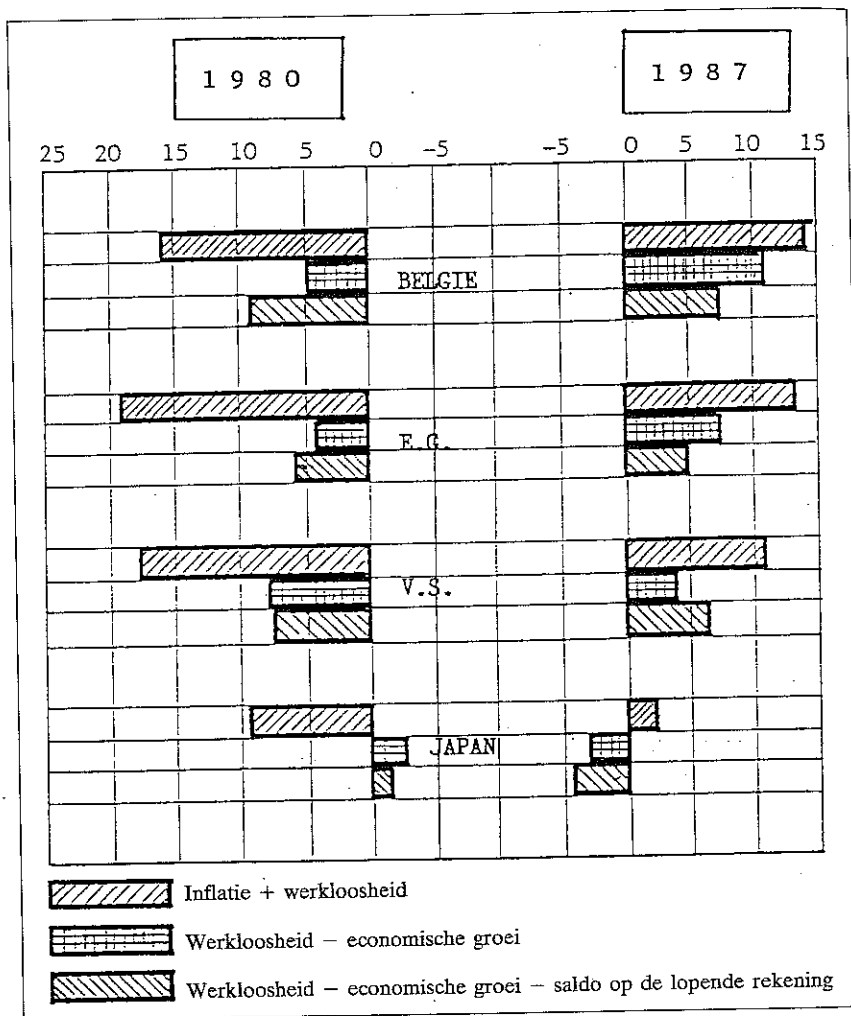
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1980-'87
* ECONOMISCHE GROEI									
- België	4,0	-1,5	1,5	-0,1	1,4	1,3	2,0	2,1	1,3
- E.G.	1,2	-0,1	0,6	1,2	2,0	2,3	2,7	2,8	1,6
- V.S.	-0,4	3,4	-3,0	2,9	7,2	2,5	2,5	2,7	2,2
- Japan	-4,4	3,9	2,8	3,1	5,8	4,6	3,2	3,2	3,9
* WERKLOOSHEID									
- België	9,1	11,1	13,0	14,3	14,4	13,6	13,0	13,0	12,7
- E.G.	5,8	7,7	9,3	10,4	10,9	11,1	10,8	10,5	9,6
- V.S.	7,1	7,6	9,7	9,6	7,5	7,2	6,9	6,6	7,8
- Japan	2,0	2,2	2,4	2,7	2,7	2,6	2,9	2,9	2,6
* INFLATIE									
- België	6,5	8,1	7,4	7,5	5,9	4,9	1,2	1,7	5,4
- E.G.	13,2	12,1	10,4	8,4	7,0	5,8	3,5	3,1	7,9
- V.S.	10,3	9,0	5,9	3,8	3,2	3,2	2,5	3,9	5,2
- Japan	7,1	4,4	2,6	1,8	2,1	2,3	0,5	-0,3	2,6
* SALDO OP DE LOPENDE REKENING									
- België	-3,6	-3,6	-2,1	0,6	1,2	1,8	3,2	3,3	+0,1
- E.G.	-1,3	-0,6	-0,6	0,0	0,1	0,5	1,1	0,9	±0,0
- V.S.	0,2	0,2	-0,2	-1,0	-2,6	-2,9	-2,5	-2,5	-1,4
- Japan	-1,0	0,5	0,7	1,8	3,0	3,7	4,5	3,9	+2,1

Bron: «Statistical Annex», *European Economy*, Luxemburg, Commission of the European Communities, nr. 29, 9de jg., juli 1986, blz. 137-168

België en de E.G. blijken op 3 van de 4 criteria achterna te hinken op de V.S. en Japan; enkel inzake het saldo op de lopende rekening doen beide beter dan de V.S.

Deze gegevens kunnen gebruikt worden om de zgn. indicatoren van macro-economisch onevenwicht te berekenen. Deze worden in de onderstaande figuur uiteengezet voor de jaren 1980 en 1987.

Figuur 1: Indicatoren van macro-economisch onevenwicht in 1980 en 1987

De onevenwichten werden - mondiaal beschouwd - verminderd in de periode 1980-'87. De torenhoge werkloosheid en de groeiemoedigheid van België en de E.G. blijven echter probleemgebieden.

De Belgische positie in 1980 was niet al te rooskleurig. Doorheen de jaren tachtig blijkt België nog meer terrein verloren te hebben op de overige landen. Daar waar de som van de werkloosheid en inflatie een dalende tendens vertoont voor de E.G., Japan en de V.S., kunnen we voor België eerder gewagen van een stagnatie op hoog niveau. De overige onevenwichtsindicatoren zijn nog leerrijker met het oog op de positiebepaling van de Belgische economie. De groeiemoedigheid en het werklozenleger leggen een zware hypotheek op de economische toekomst van zowel België als de E.G. De gunstige evolutie van het saldo op de lopende rekening doet niets af aan deze vaststelling. Overigens kan terecht de vraag gesteld worden of deze gunstigere externe positie de resultante is van een interne structurele verbetering. Voedingsbodem voor dit scepticisme is het feit dat de relatieve positie van België niet fundamenteel gewijzigd is (voor deze discussie wordt verwezen naar Van Poeck (1988)).

Merken we tenslotte nog op dat de V.S. hun laatste plaats wat het verschil tussen werkloosheid en economische groei betreft ingeruild hebben voor een positie achter het ongenaakbare Japan.

II. DE AANBODZIJDE EN DE ARBEIDSMARKTFLEXIBILITEIT

Na een samenvattend overzicht te hebben gegeven van macro-economische prestaties is het uiteraard wenselijk hiervoor verklaringen aan te halen. We zoeken deze aan zowel vraag- als aanbodzijde. In deze sectie richten we ons op «the supply side», waar het complexe en multidimensionale begrip *arbeidsmarktflexibiliteit* aan bod komt. De reële loonflexibiliteit - die er de voornaamste component van is - zal uitgebreid behandeld worden, terwijl de overige factoren vlugger overlopen zullen worden. Vooraleer we tot deze materie overgaan schetsen we eerst de evolutie van de arbeidsmarkt.

A. Evolutie van de actieve bevolking, tewerkstelling en werkloosheid

Uit tabel 2 blijkt dat de aangroei van de actieve bevolking het sterkst was in de V.S. en Japan; België kent nauwelijks een aangroei.

De tewerkstelling blijkt eveneens sterk toegenomen te zijn in de V.S. en Japan. De Amerikaanse tewerkstellingsdynamiek in het bijzonder is verbazingwekkend. Noteer ook weer het merkwaardige jaar 1984. Dit alles staat in schril contrast met de teruglopende werkgelegenheid in België en de E.G. Ze kampen duidelijk met problemen inzake werkgelegen-

heidscreatie. Een oplopende werkloosheid is dan ook het logische gevolg. Ook in de V.S. slaagt men er niet in de werkloosheid substantieel terug te dringen, maar zulks is voornamelijk te wijten aan de ongunstige demografische evolutie. Japan tenslotte presteert schitterend door de werkloosheid niet buiten de 3%-band te laten glijpen.

Tabel 2: Evolutie van de actieve bevolking, de tewerkstelling en de werkloosheid

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1980-87
* ACTIEVE BEVOLKING (a)									
- België	+0,4	+0,3	+0,6	+0,4	±0,0	-0,3	-0,3	±0,0	+0,1
- E.G.	+0,9	+0,9	+0,5	+0,6	+0,7	+0,8	+0,6	+0,6	+0,7
- V.S.	+1,9	+1,6	+1,4	+1,2	+1,8	+1,7	+2,1	+1,7	+1,7
- Japan	+1,0	+1,0	+1,2	+2,0	+0,7	+0,6	+0,6	+0,6	+1,0
* TEWERKSTELLING (a)									
- België	±0,0	-2,0	-1,3	-1,1	±0,0	+0,3	+1,0	+0,3	-0,4
- E.G.	+0,1	-1,2	-0,9	-0,8	-0,2	+0,4	+0,8	+1,0	-0,1
- V.S.	+0,3	+0,9	-0,5	+1,0	+4,8	+2,0	+1,6	+2,6	+1,6
- Japan	+1,0	+0,8	+1,0	+1,7	+0,6	+0,7	+0,8	+1,0	+1,0
* WERKLOOSHEID (b)									
- België	9,1	11,1	13,0	14,3	14,4	13,6	13,0	13,0	12,7
- E.G.	5,8	7,7	9,3	10,4	10,9	11,1	10,8	10,5	9,6
- V.S.	7,1	7,6	9,7	9,6	7,5	7,2	6,9	6,6	7,8
- Japan	2,0	2,2	2,4	2,7	2,7	2,6	2,9	2,9	2,6

(a) jaarlijkse procentuele verandering

(b) in % van de actieve bevolking

Bronnen: «Internationale Vergelijkingen», Eurostat: *Werkgelegenheid en Werkloosheid*, Luxemburg, Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen, z.jg., z.n., 1987, blz. 87.
«Statistical Annex», *European Economy*, Luxemburg, Commission of the European Communities, nr. 29, 9de jg., juli 1986, blz. 142.

De demografische evolutie in België en de E.G. is gunstig. Desalniettemin slagen beide er niet in om werkgelegenheid te creëren voor deze geringe aanwas van de actieve bevolking. De V.S. en Japan slagen hier gemiddeld genomen wel in.

B. Reële loonflexibiliteit als exponent van een flexibele arbeidsmarkt

1. Begripsomschrijving

Het belang van de loonevolutie in relatie tot de evolutie van de andere economische variabelen is duidelijk: looninflatie is een cruciale component van de prijsinflatie en het reële loon is een belangrijke determinant van de tewerkstelling en het produktieniveau.

Reële loonflexibiliteit kan omschreven worden als de gevoeligheid van de reële lonen voor onevenwichten en veranderingen op de arbeidsmarkt. Meer specifiek gaan we dan na hoe het nominale loon reageert op prijswijzigingen, werkloosheid en produktiviteitsveranderingen. Dit kan empirisch getoetst worden aan de hand van de volgende loonvergelijking:

$$w = a + bp + cu + dq + ew_{-1}$$

waarin: w = nominale loontoename

p = toename van de consumptieprijsen

u = werkloosheidsgraad

q = produktiviteitstoename

Het is belangrijk dat we de betekenis vatten van elk van deze coëfficiënten a, b, c, d en e.

- a ondervangt de residuele elementen.

- b geeft aan hoeveel het loon verandert wanneer het algemeen prijspeil toeneemt met 1%. We mogen verwachten dat de waarde van b op korte termijn tussen 0 en 1 ligt, aangezien in de meeste landen een of ander indexeringsmechanisme bestaat.

- c duidt de reactie aan van het loon op een werkloosheidstoename met 1%. Alhoewel er op de arbeidsmarkt geen perfecte mededinging bestaat, kunnen we toch verwachten dat een werkloosheidstoename een neerwaartse druk op het nominale loon uitoefent.

- d toont de mate waarin het nominale loon toeneemt bij een produktiviteitstoename van 1%. De produktiviteitstoename is een maatstaf voor de reële ruimte voor loonsverhoging die ontstaat zonder dat dit inflatoire problemen veroorzaakt.

- e is een coëfficiënt die de partiële aanpassing weergeeft.

Na schatting van deze vergelijking kunnen we de coëfficiënten gebruiken om de volgende twee verwante indicatoren van reële loonrigiditeit op te stellen:

$$R_1 = \frac{b}{|c|} \quad R_2 = \frac{(b-d)}{|c|}$$

We moeten R_1 als volgt interpreteren: hoe hoger de waarde van de indicator, hoe hoger de reële loonrigiditeit. Of anders gesteld: naargelang het nominale loon op korte termijn minder stijgt ten gevolge van prijsstijgingen en sterker reageert op een werkloosheidstoename spreken we van een flexibeler reëel loon. Heeft de arbeidsproductiviteit een invloed op de nominale loonontwikkeling ($d \neq 0$), dan wordt de werkelijke rigiditeit overschat door R_1 . R_1 houdt er geen rekening mee dat een deel van de nominale loonstijgingen worden toegestaan als vergoeding voor de toegenomen arbeidsproductiviteit. Dit probleem wordt opgelost door R_2 . Merken we nog op dat we met ordinale grootheden te maken hebben, d.w.z. dat we wel een ranglijst kunnen opstellen maar geen cijfermatige conclusies mogen trekken. De resultaten van het empirisch onderzoek zien er als volgt uit:

Tabel 3: Indicatoren van reële loonrigiditeit

	R_1	R_2
België	1,62	1,62
E.G.	1,87	1,70
V.S.	1,10	-0,29
Japan	0,13	0,13

Bron: André VAN POECK, *Labour Market Characteristics, Stabilization Policy and Real Wage Flexibility*, Antwerpen, SESO, 1986, blz. 25-27.

Het Japans reëel loon is het meest flexibele wanneer we R_1 – de meest relevante indicator vanuit beleidsstandpunt – als maatstaf nemen. Nemen we ook de produktiviteitsvariabele in onze indicator op, dan neemt de V.S. deze positie van Japan over.

Japan dankt de reële loonflexibiliteit aan een onvolledige aanpassing van de lonen aan de prijsontwikkelingen en de enorm grote gevoeligheid van de lonen voor de werkloosheidsevolutie. Ook in de V.S. worden prijsstijgingen niet onmiddellijk doorgedrukt in de lonen; de reactie van de lonen op een zich wijzigende werkloosheid is zwak. Dit resulteert in een tweede plaats voor R_1 . R_1 overschat de rigiditeit in lichte mate voor de E.G. en in zware mate voor de V.S., die daardoor Japan overtreffen. En de E.G. en België? Beide kennen een nagenoeg integrale doorberekening van prijsstijgingen in de lonen ten gevolge van de diverse indexatieregimes die van kracht zijn. Het loon reageert daarentegen zwak op een stijgende werkloosheid. Een erg star loon is dan ook het logische gevolg.

2. Verklaring van de verschillen in reële loonflexibiliteit

Om onze bevindingen inzake reële loonflexibiliteit te verklaren is het noodzakelijk de concrete werking van de arbeidsmarkt van elk van de bestudeerde landen te onderzoeken. De impact van de arbeidsmarktorganisatie kan namelijk slechts degelijk ingeschat worden wanneer we de concrete socio-culturele, politieke en institutionele context bekijken.

De Belgische arbeidsmarkt – die op dit vlak overigens een sterke gelijkennis vertoont met die van de overige E.G.-lidstaten – wordt gekenmerkt door een reeks regulerende en inkomensbeschermende maatregelen die een uitloper zijn van een ontspoorde verzorgingsstaat. Binnen dit web van richtlijnen opereren diverse vakbonden, die er niet in slagen een gemeenschappelijk front te vormen. Vandaar dat ze afzonderlijk trachten het eisenpakket van een selecte groep door te drukken zonder de macro-economische implicaties hiervan in overweging te nemen. Bovendien worden de loononderhandelingen ongecoördineerd en op diverse niveaus gevoerd. Dit wordt vaak aangeduid als het «prisoner's dilemma» (OECD, blz. 120). Het is duidelijk dat in zulk een constellatie de onevenwichtssignalen nauwelijks tot aanpassingen zullen leiden op de arbeidsmarkt: de vakbonden fungeren nl. als scheidingswand tussen de arbeidsmarktsituatie en de macro-economische realiteit. Hierdoor dreigt evenwel fundamentele scheefgroei.

Dit conflictmodel van de vakbonden staat in schril contrast met het Japans consensusmodel. Op nationaal vlak wordt het gebied afgebakend waarbinnen op ondernemingsniveau onderhandeld kan worden. Dit laat toe de ondernemings specifieke context in overweging te nemen bij het formuleren van het eisenpakket. «Life time employment» – waarvan slechts de werknemers van de grote ondernemingen kunnen genieten – en het systeem van de ondernemingsvakbonden zijn additionele factoren die een goede verstandhouding tussen werkgevers en werknemers bevorderen en die beiden ertoe aanzetten zich redelijk op te stellen. In de kleinere bedrijven is van deze totaalverzorging echter geen sprake: ze zijn nl. de toeleveranciers van de grote bedrijven en moeten zich uiterst flexibel opstellen. Dit houdt in dat ze hun maximale productiecapaciteit moeten benutten in tijden van hoogconjunctuur en een minimale productie aanhouden wanneer de zaken minder vlot draaien. Zij vangen dus de eerste klappen op van de conjuncturele fluctuaties. De grote bedrijven kunnen daardoor een eerder gelijkmatig productieniveau aanhouden zolang de vraagtoename tijdelijk is. In geval van een blijvende vraagtoename kan het opportuun zijn nieuwe investeringen te doen. Het overwicht van de grote ondernemingen op de onderaannemers leidt eveneens tot

het afdwingen van lage prijzen. Terecht wordt de Japanse arbeidsmarkt een duale arbeidsmarkt genoemd. Dit model heeft echter zijn nut bewezen bij het evenwichtsherstel dat zich opdroeg na de versturende olieprijschokken. De initiële concessies die toen gedaan werden waren van primordiaal belang om niet in een loon-prijsspiraal meegesleurd te worden. Dit macro-economisch meedenken op ondernemingsvlak is inderdaad de sleutel tot het Japans economisch succes en resulteert in een arbeidsmarkt die blijkt geeft van een degelijk aanpassingsvermogen.

Ook in de Verenigde Staten zijn de loononderhandelingen sterk gedecentraliseerd, waardoor een ondernemings specifieke afstemming mogelijk is. De overeenkomsten gelden veelal voor drie jaar en geven een gedetailleerde beschrijving van de rechten en plichten van werkgever en werknemer. Dit verhindert evenwel niet dat werkgevers vrij vlot kunnen overgaan tot individuele en collectieve ontslagen, wat een noodzakelijke voorwaarde is om outputfluctuaties op te vangen via bijkomende tewerkstelling i.p.v. via overwerk. Verder genieten de vakbonden weinig wettelijke bescherming en wordt hun macht verder afgebouwd door de groeiende tewerkstelling in de dienstensector, die traditioneel minder gesyndiceerd is. Deze constellatie resulteert in een onderhandelingsproces waarin micro-economische vraag- en aanbodfactoren vrij sterk aan bod kunnen komen. Dit verklaart het belang van de produktiviteitsvariabele in de loonvergelijking en de geringe invloed van de werkloosheid en de aggregatieve prijsontwikkelingen op het nominaal loon.

C. De overige uitingen van de graad van arbeidsmarktflexibiliteit

Naast factoren die eerder extern zijn aan het ondernemingsgebeuren – de reële loonflexibiliteit – verwijst het begrip arbeidsmarktflexibiliteit ook naar interne, bedrijfsorganisatorische aspecten die in deze sectie aan bod zullen komen.

1. De loonwaaier

Dit begrip heeft zowel betrekking op het aanpassingsvermogen van de lonen aan de relatieve schaarheid van talenten als op de aanpassing van de lonen aan de winstgevendheid van de individuele firma's.

In de V.S. en Japan is de loonwaaier breed dank zij een minimum aan reguleringen. Minimumlonen, indexatieformules met centen i.p.v. procenten en sociale zekerheidsbijdragen zijn evenveel beschermende maatregelen die de paternalistische overheden in Europa hebben opgelegd.

Deze «sociale maatregelen» blijken bij nader inzien a-sociaal te zijn, aangezien de laaggeschoolde arbeidskrachten virtueel uit de markt geprijsd worden. Alhoewel de basisprincipes gezond zijn, dienen deze solidariteitsmechanismen in de toekomst anders geconcipieerd te worden. Voor een grondige en zinvolle behandeling van deze problematiek verwijzen we naar Emerson (1988 – b).

Ook wat de tweede dimensie van de loonwaaier betreft – de aanpassing van de lonen aan de relatieve winstgevendheid – bezitten Japan en de V.S. heel wat bewegingsvrijheid. Vooral het Japanse bonussysteem is bekend in het Westen. Voordeel van dit systeem is een flexibilisering van de loonstructuur zonder evenwel de winstgevendheid van de onderneming in het gedrang te brengen. In de E.G. wordt deze aanpassing geblokkeerd, waardoor gezonde ondernemingen geen positieve loonsignalen kunnen uitzenden en regressieve sectoren zich niet aan een gewijzigde economische realiteit kunnen aanpassen. Vandaar dat flexibele beloningssystemen grondiger bestudeerd worden en reeds op beperkte schaal worden toegepast.

2. De arbeidsmobiliteit

Deze mobiliteit wijst vooral op de moeilijkheden en kosten die gepaard gaan met aanwerving of ontslag. In de mate dat dit vlot verloopt zal ook de geografische en sectoriële mobiliteit verhogen.

In de V.S. bestaan weinig belemmeringen inzake «hiring and firing practices», noch op financieel noch op administratief vlak. Dit stimuleert werkgevers om de arbeidsinput te moduleren in functie van de outputfluctuaties. In de E.G., België en ook Japan wordt een tijdelijke vraagtoename voornamelijk opgevangen via een aanpassing van de werkuren. In Japan wordt dit gebrek aan inter-firma-mobiliteit in ruime mate gecompenseerd door grote intra-firma-verschuivingen, waardoor de dynamiek op de arbeidsmarkt groter is dan op het eerste gezicht blijkt uit de ruwe data. In Europa wordt het flexibiliteitsdebat veelal gevoerd in zwart-wit-termen met ofwel totale deregulering ofwel een sluitend net van dispositieven. Dit is een spijtige zaak, aangezien minder extreme posities denkbaar zijn die betere perspectieven bieden en die zowel voor werkgevers als voor werknemers aanvaardbaar zijn.

3. De flexibiliteit inzake arbeidstijd en -schema's

Onder deze hoofding kunnen we deeltijdarbeid, seizoenarbeid evenals nacht- en weekendwerk rangschikken. In België bestaan strikte reglementeringen ter zake, die beschouwd worden als sociale verworvenheden,

alhoewel allerlei experimenten – denk o.a. aan het zaterdagwerk bij Ford Genk en General Motors Antwerpen – erop wijzen dat op dit vlak concessies gedaan moeten worden om de competitiviteit van onze ondernemingen te bevorderen. De twee economische grootmachten kennen ter zake nl. weinig wettelijke bepalingen, wat hen een aanzienlijk competitief voordeel oplevert.

D. Besluit

De stroeve werking van de Belgische en de Europese arbeidsmarkt is een belangrijk element in de verklaring van de flauwe economische prestaties, doch ook de «hysteresis-verklaring» en het versnipperde Europa zijn relevant.

«Hysteresis» houdt in dat het reële werkloosheidsniveau zich dreigt te bestendigen tot de natuurlijke werkloosheidsgraad (de zgn. «NAIRU») ten gevolge van het insider-fenomeen en het verliezen van vaardigheden ten gevolge van langdurige werkloosheid. Het insider-fenomeen verdient een bondige uitleg. Volgens deze stelling zouden enkel de insiders – de tewerkgestelden – hun stem laten horen in het loondebat zonder hierin de outsiders – de werklozen – te betrekken of hun positie in overweging te nemen. Bijgevolg blijven de outsiders outsiders en de insiders insiders. Het niet-eengemaakte Europa werkte ontegensprekelijk nefast in op de ondernemingszin van de Europese bedrijfsleiders. Paolo Cecchini kwantificeert deze kosten in zijn onderzoek. In deel IV. A gaan we in op deze studie en op het nieuwe animo rond de Europese Gemeenschap.

III. DE VRAAGZIJDE EN DE BUDGETTAIRE POLITIEK

De aanbodzijde bleek reeds een substantiële verklaring in te houden voor de uiterst matige prestaties van de E.G. De vraagzijde vormt het tweede luik van het onderzoek. We zullen ons beperken tot de budgettaire politiek, aangezien de effecten van de monetaire politiek erg omstreden zijn en we niet kunnen spreken van echte monetaire politiek voor België en de E.G.

Veelal wordt de oriëntatie van de budgettaire politiek beoordeeld op basis van het actuele budgetsaldo. Dit is echter misleidend, aangezien

de overheidsinkomsten en -uitgaven deels bepaald worden door het economisch gebeuren. De structurele begrotingsindicator verhelpt dit euvel door het werkelijke budgetsaldo te splitsen in een conjuncturele en een structurele component. Deze indicator wordt bekomen door het budgettaire saldo te berekenen dat tot stand zou komen indien de economie op middellange termijn groeide volgens een bepaalde referentietendens. Intertemporele vergelijking van het structureel budgetsaldo leert dan of we te maken hebben met een doelbewuste expansieve of contractieve politiek. Evolueren we van een surplus naar een tekort of een kleiner surplus, dan bestempelen we de politiek als expansief.

Alhoewel het structurele budgetsaldo reeds nauwkeuriger is als beleidsindicator dan het actuele budgettaire saldo, dient ook dit nog gecorrigeerd te worden voor inflatie om een voldoende aanduiding te bekomen van de invloed die wordt uitgeoefend op de aggregatieve vraag. Deze correctie is nodig aangezien de rentelasten van de overheid bestaan uit twee delen, nl. een reële vergoeding voor de houders van de schuld en een inflatiepremie (vergoeding voor waardevermindering van de staatsobligaties of schulderosie). De inflatiepremie wordt gebaseerd op de verwachte inflatie op het moment van de schuldemissie. Wanneer de inflatiepremie (verwachte inflatie) groter is dan de werkelijke schuldontwaardiging, betaalt de overheid een premie aan de houder van de schuld (budgettaire expansie), in het tegenovergestelde geval betaalt de houder een premie aan de overheid (inflatietaks). Dit geval kwam in de realiteit het vaakst voor en impliceert een restrictiever beleid. De empirische gegevens – zie tabel 4 – wijzen uit dat de Japanse beleidsoriëntatie veeleer restrictief is en de Amerikaanse uitgesproken expansief.

Uiteraard wordt voor de V.S. vooral gedacht aan de belastingvermindering die de Reagan-administratie vanaf 1981 doorvoerde. De Laffercurve – deze geeft de relatie tussen de belastingtarieven en de totale belastingopbrengsten weer als een klokvormige curve – vormde de filosofie achter deze beleidsmaatregel. De terugverdieneffecten werden schromelijk overschat, zodat het vooropgestelde budgettaire evenwicht voor 1984 niet werd bereikt; sterker zelfs, samen met het tekort op de lopende rekening is het overheidsdeficit een belangrijke onevenwichtsfactor in de Amerikaanse economie. Desalniettemin dient onderstreept te worden dat de Amerikaanse overheid via haar impulsen in aanzienlijke mate heeft bijgedragen tot de economische dynamiek die zich vanaf 1981 aftekende.

Tabel 4: Veranderingspercentage van het structureel budgettair saldo, gecorrigeerd voor inflatie

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1980-'87
België	-1,0	-2,4	+3,9	-0,9	+2,1	±0,0	-3,3	+1,6	-0,1
E.G. (a)	+1,0	-1,0	+0,2	+0,1	+0,7	±0,0	-0,8	+0,0	±0,0
Japan	+1,0	+0,2	+0,4	+0,2	+0,8	+0,9	-0,1	+0,2	+0,5
V.S.	-0,3	+0,4	-1,8	-0,9	-0,5	-0,8	-0,2	+1,0	-0,4

(a) Berekeningen aan de hand van de cijfers uit de hieronder vermelde bron, waarbij de belangrijkheid van elke lidstaat in acht werd genomen via het toekennen van een wegingsfactor die bepaald werd volgens het aandeel van het BNP van 1980 (in constante prijzen) in het totale BNP van het «Europa van de Acht» (cijfers voor Ierland niet beschikbaar).

Bron: «Politiques monétaires et budgétaires», *Perspectives Economiques*, Parijs, Organisation de Coopération et de Développement Economiques, nr. 36, 18de jg., december 1984, blz. 32.

—«Politiques monétaires et budgétaires», *Perspectives Economiques*, Parijs, Organisation de Coopération et de Développement Economiques, nr. 41, juni 1987, blz. 21.

De Europese en de Belgische budgetpolitiek volgt geen constante beleidsoriëntatie, dit in tegenstelling met Japan en de V.S., die respectievelijk een restrictieve en een expansieve «fiscal policy» voeren.

Het Belgische en Europese budgetbeleid zijn veeleer volatiel. Overigens kan een kleine open economie als België niet autonoom een expansieve budgettaire politiek voeren, aangezien de voordelen hiervan weglekken naar het buitenland (de multiplier van de overheidsbestedingen is zeer klein omwille van de openheid van de Belgische economie).

IV. 1992 EN «THE TWO-HANDED APPROACH» ALS EUROPESE REDDINGSBOEI?

De E.G. profileerde zich als een trage groeier met een matige inflatie, een onaanvaardbaar hoog werkloosheidspeil en lusteloze investeerders. De huidige projecties bij ongewijzigd beleid zijn alvast niet hoopgevender, zodat beleidsmaatregelen zich opdringen. 1992 en de «Two-Handed Approach» werden als strategische opties naar voren geschoven door de Europese Commissie. België presteerde de voorgaande jaren ook niet al te best en kan dus ook zijn voordeel halen uit het vernieuwd Europees dynamisme, alhoewel de Belgische investeringen momenteel in de lift zitten en de groei- en werkloosheidsvooruitzichten eveneens aanzetten tot een gematigd optimisme.

A. 1992

Op 31 december 1992 zou de Interne Markt een ruimte zonder binnengrenzen moeten zijn waarbinnen het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal gewaarborgd is. Fundamenteel betekent dit dat de kernidee van de oprichting van de Europese Gemeenschap eindelijk gerealiseerd wordt, dit na 30 jaar lippendienst te hebben bewezen aan deze idee.

Om een idee te krijgen omtrent de potentiële macro-economische baten van het project zullen we ons concentreren op de vier belangrijkste aspecten, nl. de afschaffing van de grenscontroles, het openstellen van de markt voor overheidsopdrachten, de liberalisering van de financiële diensten en het enthousiasme aan de aanbodzijde.

1. De afschaffing van de grenscontroles

De kwantitatieve gevolgen van deze maatregelen zijn niet overweldigend te noemen maar desondanks is deze stap essentieel voor de geloofwaardigheid van het programma.

2. Openstelling van de markt voor overheidsopdrachten

Door deze maatregel kiezen de diverse overheden virtueel voor de Europese economische integratie, wat voor de particuliere ondernemingen van fundamenteel belang is. De geschatte kwantitatieve effecten zijn eveneens significant: 400.000 nieuwe arbeidsplaatsen zouden gecreëerd worden, het B.B.P. zou met 0,5% toenemen en de prijzen zouden zelfs met 1,4% dalen op middellange termijn!

3. De liberalisering van de financiële diensten

Deze maatregel werkt in via diverse aangrijpingspunten. Voor de bedrijfs-wereld worden meer middelen sneller ter beschikking gesteld en zal de dienstverlening aanzienlijk goedkoper worden. Ook de consument kan genieten van beide voordelen: leningen voor consumptieve aankopen en het kopen of bouwen van een woning worden goedkoper, evenals de financiële dienstverlening. Macro-economisch zou dit alles op middellange termijn het B.B.P. met 1,5% moeten verhogen, de prijzen met 1,4% moeten verlagen en de overheidsfinanciën met 1% moeten verbeteren. De werkgelegenheid daarentegen zou eerder lichte hinder ondervinden omwille van de kapitaal-arbeidssubstitutie.

Deze vaststellingen betreffen de E.G. als geheel uiteraard, zodat sommige lidstaten met goekopere en andere met duurdere financiële diensten zullen geconfronteerd worden. België situeert zich wellicht in de tweede categorie (cfr. de discussie omtrent de tarifiering van de cheques en de andere diensten van de financiële instellingen).

4. De gevolgen voor de aanbodzijde

De enorme uitdaging die een consumentenmarkt van 320 miljoen mensen uiteraard vormt, vereist een gepast strategisch antwoord vanuit de ondernemingswereld. Dat dit besef reëel leeft bewijzen de talloze associaties en samenwerkingsverbanden. Een dynamische aanpak zou een B.B.P.-stijging met 2% induceren, een prijsdaling met 2% en de overheidsfinanciën met 0,6% verbeteren.

5. Het totale beeld

Aggregatief sorteert het afwerken van het programma van 1992 uiterst positieve effecten, nl.:

- een gemiddelde B.B.P.-stijging van 4,5%
- een verbetering van het saldo op de lopende rekening met 1%
- gezondere overheidsfinanciën ten belope van 2,2%
- een werkgelegenheidstoename met 1,8 miljoen, ofwel een werkloosheidsverlaging van 1,5%.

Het dient echter onderstreept te worden dat deze effecten enkel en alleen het gevolg zijn van het elimineren van de niet-tarifaire belemmeringen! Deze primaire impuls kan uiterst nuttig aangevuld worden met een verantwoord macro-economisch beleid, waarvoor we de «Two-Handed Approach» voorstellen.

B. «The Two-Handed Approach»

In tabel 5 wordt het coöperatieve scenario – dit werd geschreven op basis van de «Two-Handed Approach» – gecontrasteerd met de projecties bij ongewijzigd beleid.

De aantrekkelijkheid van het beleidsprogramma is evident: de economische groei en de werkgelegenheid worden aangezwengeld, de investeringen kennen een aanzienlijke vlucht, de werkloosheid wordt sterk teruggedrongen en dit alles zonder nefaste gevolgen voor het saldo op de lopende rekening en het budgettaire saldo.

Tabel 5: Projecties bij ongewijzigd beleid versus projecties bij het coöperatieve scenario (gemiddelde jaarlijkse procentuele veranderingen voor 1986-1990)

	Ongewijzigd beleid	Coöperatief scenario
1. Groei van het BNP	2,7	3,5
2. Deflator van het BNP	3,3	2,7
3. Werkgelegenheid	0,7	1,2
4. Investerings	3,7	6,8
5. Werkloosheid (a)	10,3	7,1
6. Reële arbeidskosten per werknemer	-0,3	-1,3
7. Reëel loon per tewerkgestelde	1,9	1,1
8. Belastingen op arbeid	-0,2	-0,1
9. Saldo op de lopende rekening (% van het BNP)	0,6	0,1
10. Budgettaire saldo (% van het BNP)	-3,4	-3,9

(a) Niveau van 1990

Bron: Charles BEAN, Jacques DREZE, Francesco GIAVAZZI e.a., *The two-handed growth strategy for Europe: Autonomy through flexible cooperation*, z.p., Commission of the European Communities (Economic Papers nr. 60), 1987, blz. 3.

Het coöperatieve scenario is veel aantrekkelijker dan het voortzetten van het huidige beleid.

1. De filosofie achter de «Two-Handed Approach»

De «Two-Handed Approach» volgt logischerwijze uit de analyse van de aard van de Europese werkloosheid en een beoordeling van de voorwaarden die vervuld dienen te zijn om de werkgelegenheid op te krikken.

Is werkloosheid Keynesiaans – d.w.z. dat de aggregatieve vraag te klein is – dan kan de overheid effectieve budgettaire impulsen lanceren. Klassieke werkloosheid daarentegen vereist aanbod-gerichte maatregelen.

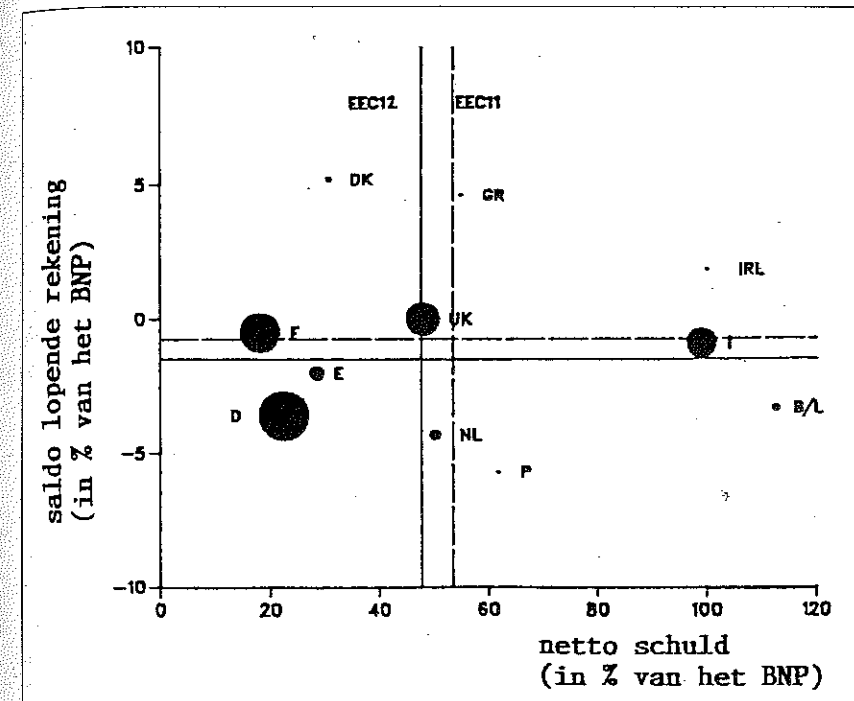
De dichotomie tussen Keynesiaanse en klassieke werkloosheid is moeilijk kwantificeerbaar en is enigszins artificieel, aangezien beide ook samenhangen: zijn de vraagvooruitzichten weinig bemoedigend, dan zal ook de investeringsactiviteit stagneren of teruglopen zodat de beschikbare capaciteit intensiever benut wordt. Een ondernemer zal dus ook slechts overgaan tot bijkomende aanwervingen indien hij een blijvende vraagtoename voorziet die hij winstgevend kan beantwoorden. Omgekeerd zal de overheid niet geneigd zijn budgettair te expanderen wanneer ze er niet van overtuigd is dat deze impulsen aanslaan langs de aanbodzijde en dus niet resulteren in een accelererende inflatie. Zonder evenwel cijfers te kunnen plakken op de respectieve aandelen mogen we aannemen dat de werkloosheid zowel van Keynesiaanse als van klassieke aard is (zie Bean, Drèze, Giavazzi e.a., blz. 10).

Om te ontsnappen uit de hierboven beschreven vicieuze cirkel dient gelijktijdig op de vraag- en de aanbodzijde ingewerkt te worden. De vraag- en de aanbodhand moeten elkaar m.a.w. vertrouwen en steunen i.p.v. een afwachtende en wantrouwende houding aan te nemen. De producenten moeten dus kunnen rekenen op een blijvende vraagtoename die – dank zij een versoepeling van aanwervings- en ontslagprocedures, een verbreding van de loonwaaier en een vermindering van de arbeidskosten – renderend kan beantwoord worden. Deze simultane beleidsrespons wordt suggestief ook wel eens betiteld als de «supply-friendly fiscal expansion».

2. Flexibele samenwerking

Om de bovenstaande strategie te realiseren is het noodzakelijk op te treden in Europees verband. Dit geldt niet zozeer voor de aanbodmaatregelen maar des te meer voor de vraagexpansie. In isolatie zal een budgettaire expansie nl. nauwelijks meer opleveren dan een bescheiden impuls, gedegenereerde overheidsfinanciën en tekorten op de lopende rekening. Vandaar de begrijpelijke weigering van de Bondsrepubliek om «als locomotief van de wereldeconomie» op te treden. Samenwerking impliceert echter geen uniforme inbreng van alle landen! De beoordeling van de mate waarin een land kan bijdragen tot het vraagluik van de «Two-Handed Approach» dient uit te gaan van het saldo op de lopende rekening en de situatie inzake publieke financiën. Figuur 2 maakt een en ander duidelijk (de grootte van de stippen geeft het procentueel aandeel in het B.N.P. van de E.G. weer).

Figuur 2: De netto-overheidsschuld en het tekort op de lopende rekening voor de E.G.-lidstaten

Bron: Jacques DRÈZE en Charles WYPLOSZ, «Macroeconomic policies in Europe: Autonomy through cooperation», *European Economic Review, Journal of the European Economic Association*, Amsterdam, Ed. Waelbroeck, 32ste jg., nr. 213, maart 1988, blz. 360.

De belangrijkste lidstaat – de BRD – kan de strategie volledig ter harte nemen, evenals de andere landen nabij het zuidwest-kwadrant. De overige landen zijn aan «uitlopende randvoorwaarden» onderhevig.

De Bondsrepubliek en de overige landen nabij het zuidwest-kwadrant hoeven zich geen zorgen te maken over de overheidsfinanciën, noch over de externe positie, zodat zij de strategie volledig dienen uit te voeren. Door deze actie zullen de andere lidstaten meegezogen worden, waardoor zij na verloop van tijd eveneens als «trekpaarden» kunnen optreden. Ondertussen kunnen ze echter ook reeds hun steentje bijdragen. Landen met zorgwekkende publieke financiën zoals Italië en België kunnen een contributie leveren via een muntappreciatie, waardoor hun dempende

invloed geminimaliseerd wordt. Denemarken en Griekenland dienen hun externe positie te verbeteren maar kunnen budgettaire expanderen.

Elk land dient zo een geschikte op maat gesneden bijdrage te leveren tot deze «Europese beleidsactie».

C. Potentiële gevaren

De weigerachtige houding die in het verleden werd aangenomen t.a.v. gecoördineerde beleidsinitiatieven kan verklaard worden aan de hand van drie mogelijke nefaste gevolgen. We zullen ze echter één na één ontzenuwen.

Het inflatoire gevaar dat bij expansieprogramma's dreigt, wordt vaak benadrukt. De simultane inwerking op vraag- en aanbodzijde is er evenwel juist op gericht de inflatiedreiging af te wentelen, waardoor dit bezwaar duidelijk als ongegrond kan bestempeld worden.

De vrees voor budgettaire tekorten is een andere verlamme factor. Initieel zullen ontegenzeggelijk tekorten opgetekend worden. Dit mag echter geen beletsel vormen op weg naar een fundamentele gezondmaking van de Europese economie.

Ook de externe positie hoeft niet fundamenteel ontwricht te worden, aangezien de E.G. als entiteit nauwelijks een grotere graad van openheid vertoont dan Japan en de V.S. Tevens volgt hieruit dat het geen zin heeft te wachten op een economische wereldtop om mondiaal tot actie over te gaan. Europa moet inderdaad de verantwoordelijkheid opnemen voor de eigen economische politiek en moet zich beschouwen als een autonome economische entiteit die in staat is haar eigen economische toekomst uit te tekenen.

Besluit

De E.G. maakt een economische crisis door die geconcretiseerd wordt in een mak groeiritme en een torenhoge werkloosheid. Gedurfde en dynamische beleidsinitiatieven kunnen de toekomst echter een totaal ander uitzicht geven! «1992» en «the Two-Handed Approach» bewijzen zulks. Alhoewel de potentiële baten van een simultane uitvoering van beide projecten nog niet onderzocht werden, kan men toch stellen dat deze initiatieven een fundamentele kentering teweeg zullen brengen, zodat Europa de V.S. en Japan niet definitief uit het vizier verliest.

Beknopte bibliografie

BEAN, Charles, Jacques DREZE, Francesco GIAVAZZI e.a., *The two-handed growth strategy for Europe: Autonomy through flexible cooperation*. z.p., Commission of the European Communities (Economic Papers nr. 60), 1987, 59 blz.

BRUNO, Michael en Jeffrey D. SACHS, *The Economics of Worldwide Stagflation*, Oxford, Basil Blackwell, 1985, 315 blz.

CECCHINI, Paolo e.a., *Alles op Alles voor Europa: de uitdaging 1992*. Een verslag van het onderzoeksproject betreffende «De kosten van een niet-verenigd Europa», Amsterdam/Brussel, Børsen International Publications, 1988, 231 blz.

DREZE, Jacques H. en Charles WYPLOSZ, «Macroeconomic policies in Europe. Autonomy through cooperation», *European Economic Review*, Journal of the European Economic Association, Amsterdam, Ed. Waelbroeck, 32ste jg., nr. 2/3, maart 1988 (a), blz. 353-362.

EMERSON, Michael en André DUMAIS, *What Model for Europe?*, Cambridge/Massachusetts/Londen, The MIT Press, 1988, 151 blz.

EMERSON, Michael, «Regulation or deregulation of the labour market: Policy regimes for the recruitment and dismissal of employees in the industrialised countries», *European Economic Review*, Journal of the European Economic Association, Amsterdam, Ed. Waelbroeck, 32ste jg., nr. 4, april 1988, blz. 785-817.

KLAU, Friedrich en Axel MITTELSTÄDT, «Labour Market Flexibility», *O.E.C.D. Economic Studies*, Parijs, Organisation for Economic Co-operation and Development, nr. 6, 4de jg., lente 1986, blz. 7-45.

MULLER, Patrice en Robert W.R. PRICE, «Structural Budget Indicators and the Interpretation of Fiscal Policy Stance in O.E.C.D. Economies», *O.E.C.D. Economic Studies*, Parijs, Organisation for Economic Co-operation and Development, nr. 3, 2de jg., herfst 1984, blz. 27-72.

O.E.C.D., *Structural Adjustment and Economic Performance*, Parijs, Organisation for Economic Co-operation and Development, 1987, 371 blz.

PELKMANS, Jacques, «1992 in economisch perspectief», *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, Antwerpen, IPO-UFSIA Management School, 42ste jg., nr. 6, december 1988, blz. 737-750.

VAN POECK, André, «De Belgische economie in het perspectief van de omgekeerde olieschok», *Maandschrift Economie*, Tijdschrift voor algemeen- en sociaal-economische vraagstukken, Tilburg, Wolters-Noordhoff, 52ste jg., nr. 1, 1988, blz. 25-37.

VAN POECK, André, *Labour Market Characteristics, Stabilization Policy and Real Wage Flexibility*, Antwerpen, SESO, 1986, 34 blz.

VAN ROMPUY, Paul, «De Belgische groeiemoedigheid in een internationaal perspectief», *Tijdschrift voor Economie en Management*, Leuven, Faculteit der Economische en Toegepaste Economische Wetenschappen, 33ste jg., nr. 2, juni 1988, blz. 95-108.

VAN ROMPUY, Paul, «Voorwaarden voor een nieuwe groeidynamiek in België», *Economisch en Sociaal Tijdschrift*, Antwerpen, IPO-UFSIA Management School, 41ste jg., nr. 3, juni 1987, blz. 423-437.